

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецька обласна державна адміністрація
Чернівецька обласна рада
Генеральне консульство Республіки Польща у Вінниці
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
Чернівецька обласна організація
Національної спілки краєзнавців України
Державний історико-архітектурний заповідник
«Хотинська фортеця»

**ХІІІ БУКОВИНСЬКА МІЖНАРОДНА
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ,
ПРИСВЯЧЕНА 400-РІЧЧЮ
ХОТИНСЬКОЇ ВІЙНИ**

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р.

Чернівці – 2021

УДК: 94(477) (063)

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії,
політології та міжнародних відносин Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 2 від 29.09.2021 р.).

Редакційна колегія:

Голова: проф. О.В. Добржанський.

Члени: проф. В.М. Ботушанський, проф. М.К. Чучко, проф.
Ю.І. Макар, доц. Г.М. Скорейко, доц. Г.М. Яценюк, доц. С.В. Герегова,
доц. М.Р. Гуйванюк (відповідальний секретар), асист. О.В. Руснак.

Рецензенти:

Юрій М.Ф. доктор історичних наук, професор.

Райківський І.Я. доктор історичних наук, професор.

ХІІІ Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 400-річчю Хотинської війни. Тези доповідей, Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р. / Наук. ред. О.В. Добржанський. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021. 184 с.

У збірнику тез учасників конференції на основі сучасних методологічних підходів розглядаються актуальні питання історичного минулого Буковини та Північної Бессарабії, історії України, історіографії, джерелознавства, історичної й політичної регіоналістики та етнології. Особливу увагу приділено 400-річчю Хотинської битви. Для науковців, студентів та широкого загалу читачів.

УДК: 94(477) (063)

ЗМІСТ

ХОТИН 1621: ВІЙНА, МІФ І ПАМ'ЯТЬ

Чучко Михайло Хотинська війна 1621 року і придунайські князівства: воєнний та дипломатичний аспекти участі Молдавії і Валахії у польсько-османському конфлікті	9
Сандуляк Віктор Польсько-литовське військо як складова армії Речі Посполитої під час Хотинської кампанії 1621 року	11
Філінюк Анатолій Місце українського народу в Хотинській війні 1621 р. та її вплив на міжнародні відносини у висвітленні М.Алекберлі.....	13
Ільків Микола Театр бойових дій Хотинської війни 1621 р. в Пруто-Дністровському межиріччі.....	14
Брехуненко Віктор Хотин 1621 і посередництво Війська Запорозького у військовій співпраці між Варшавою та донськими козаками.....	16
Korytko Andrzej Pamięć o bitwie chocimskiej w 1621 r. i jej długi trwanie w polskiej tradycji historycznej.....	18
Киркене Генуте (Не)забытый легендарный полководец – Ян Кароль Ходкевич: взгляд из Литвы.....	19

***

Балух Олексій Буковина та польсько-турецька війна 1620–1621 рр.	21
Кулаковський Петро Запізніла мобілізація: посполите рушення волинського воєводства 1621 року.....	23
Сокирко Олексій Козацький прийом Хотинської битви 1621 р. у XVIII ст.....	24
Сас Петро Про чисельність запорозьких сил у Хотинській битві	25
Коржик Віталій Погодні умови Хотинської битви 1621 р.	30
Пагор Валентин Хотинська битва (1621) та битва під Кам'янцем (1633 р.): пошук аналогій в тактиці наступу та обороні.....	32
Goszczyński Artur (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Polska) Głód i niedostatki w armii Rzeczypospolitej podczas kampanii chocimskiej z 1621 r.....	33
Позняков Денис Чисельність яничарського оджаку у Хотинській кампанії 1621 року	33
Федорук Андрій Османська елєфантерія в боях під Хотином 1621 р.	35
Ротар Оксана Крилаті гусари в боях під Хотином (1621 р.). Мовою історичних джерел та музейних експонатів.....	37

Ковалець Тарас Османська імперія у кампанії проти Речі Посполитої 1621 р. (на підставі маловідомих звітів розвідки Республіки).....	39
Іваночко Альона Німецькі найманці під час Хотинської війни 1621 року згідно з «Записками німецького офіцера» та інших джерел.....	40
Яценюк Фадей Переговори та укладення перемир'я 1621 р. у Хотині.....	42
Скорейко Ганна Хотинська фортеця у міжнародних договорах кінця XVI – початку XVII ст.	44
Іжук Софія Хотинська битва в оцінках історика Тараса Чухліба.....	46
Степанков Валерій, Степанков Віталій Міфи польської історіографії про хотинську битву 1621 р. та її історичне значення.....	48
Христан Назарій Простір уявлень про Хотинську битву в «легації» Самуеля Твардовського.....	49
Коляда Ігор, Бушура Владислав Формування уявлень про Хотинську битву (1621 р.) засобами мистецтва.....	51
Коляда Ігор, Цейгер Ігор Хотин у долі Собеських.....	53
Мельничук Богдан Художнє слово про Хотинську війну 1621 р. українській і зарубіжних літературах.....	54
Стороженко Жанна Адвентивні види рослин азійського походження в межах ДІАЗ «Хотинська фортеця».....	56
Hundert Zbigniew Bitwa pod Chocimiem 10-11 listopada 1673 roku w historiografii.....	58
Федорак Василь Хотинська війна (битва) 1621 року та формування української національної пам'яті засобами шкільної історичної освіти.....	58
Коротун Ірина, Баланюк Юліана Архітектурно-планувальні особливості споруд та укріплень Хотинської фортеці.....	60

ІСТОРІЯ БУКОВИНИ ТА ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ

Пивоваров Сергій, Калініченко Віталій Монети Молдавського князівства з Чорнівського городища	62
Драгомирецька Оксана Захисне спорядження європейського піхотинця (XVII ст.) з фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею	63
Богачик Тамара Розвиток шкільництва у Хотинському повіті у першій половині XIX ст.	65
Чебанік Віталій Земське самоврядування Хотинщини наприкінці XIX ст. – початку XX ст.	67

Ботушанський Василь Модернізаційні процеси в Чернівцях (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.	69
Валявська Катерина Бали' як фактор національної емансипації на Буковині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.	70
Добржанський Олександр, Цьмух Петро Родинне дерево Степана Смаль-Стоцького.....	72
Коляда Ігор Лесь Мартович і Буковина: деякі сторінки біографії.....	74
Руснак Олександр Впровадження григоріанського календаря на Буковині: реформа єпископа Григорія Хомишина 1916 р.....	75
Ільницький Василь, Глібішук Микола Аграрне питання на Буковині у 1920-х рр. на шпальтах газети «Хліборобська правда».....	77
Піддубний Ігор Газета «Bucovina» як джерело інформації про протистояння в політичному житті Буковини груп прихильників Іона Ністора та Янку Флондора.....	79
Кучеренко Світлана Юрій Липа і Чернівці.....	81
Бестанчук Яна Чернівецький університет у перший рік радянської влади (червень 1940-червень –1941).....	83
Сандуляк Іван Заснування та діяльність історико-медичного музею в Чернівцях.....	84
Саранчук Іван Свідчення детаашаментника з Хотинщини.....	86
Холодницький Василь Вживання населення Чернівецької області в умовах повоєнного голоду.....	87
Петрова Наталія Фольклор Буковини в звітах-записах студентів Одеського державного університету.....	90
Макар Юрій З історії Буковинських історико-краєзнавчих конференцій.....	92
Гуйванюк Наталія Формування навичок усного зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями на основі історико-краєзнавчого (буковинознавчого) матеріалу.....	94
Струтинський Владислав Діяльність культурно-просвітницьких організацій національних громад Буковини у контексті децентралізаційних процесів: деякі проблеми та можливі перспективи.....	96

КРАЄЗНАВСТВО ТА ІСТОРИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА

Заводовський Анатолій (Кам'янець-Подільський) Українська національна та донціональні ідеології на українських землях: порівняльний аналіз.....	99
---	----

Гольд Ольга Історичні аспекти походження поліконфесійності в Україні: соціально-філософський розгляд	101
Королько Андрій Соціальний виступ жителів м. Снятин 1646 р.	103
Драгомирецька Оксана Захисне спорядження європейського піхотинця (XVI-XVII ст.) з фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею.....	105
Олійник Сергій Освітня політика російської влади в Східній Галичині у 1810 – 1815 рр. (на прикладі «Тернопільського краю»).....	107
Герегова Світлана, Кожолянюк Олена Роль кобзарства у розвитку духовної культури України.....	108
Громакова Наталя Польський громадсько-політичний рух першої половини XIX ст.: регіональна специфіка.....	110
Доценко Віктор Польсько-єврейські відносини на правобережній Україні на початку XIX ст.	112
Бойда Андрій Громадсько-політична діяльність Василя Порайка (1888–1937 рр.) в австро-угорський період.....	113
Волощенко Вікторія Організаційна діяльність Агатангела Кримського з випуску українських популярних видань у Москві	116
Ковбаса Василь Греко-католицьке питання в контексті релігійної політики російської окупаційної влади в Галичині та Буковині (1914-1917 рр.).....	117
Мончак Олександр Сприйняття кайзерівської армії восени 1918 року киянами: внутрішні «німецькі» чинники	119
Хома Вікторія Взаємодія населення прифронтових і окупованих територій з російськими військовими в роки Першої світової війни.....	121
Шолк Олександр Російські офіцери на службі в Українській галицькій армії (1918-1920).....	123
Карнатовський Андрій Структура та порядок керування подільським краєм під час перебування польських військ у 1919 – 1920 рр.....	124
Доброчинська Валентина (Рівне) Трансформація освітньої системи в Ровенській області (1939–1941 рр.).....	126
Бабіч Олександр Діяльність органів соціального забезпечення румунської окупаційної адміністрацій в Одесі (1941 – 1944 рр.)	129
Рибін Павло (Луцьк) Антирелігійна кампанія Хрущова кін. 50-х рр. – поч. 60-х рр. на західноукраїнських землях	130
Прищепя Олена Культурний простір провінційного міста підросійської України: перспективи дослідження.....	132
Гуменюк Оксана (Рівне) Житлове питання та радянська сімейна повсякденність.....	134

Мельничук Галина (<i>Косів</i>) Етнофестивалі як засіб відтворення гуцульської автентичності.....	135
Kizlova Antonina Electricity as the Agent Of Social Interactions Between the Inhabitants of Kyiv Dormition Caves Lavra (1911 – early 1920s).....	137

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Курушак Лариса Музейні листівки як джерело візуальної інформації про козацтво.....	139
Яценюк Галина Подорож гетьмана-емігранта Пилипа Орлика Хотинщиною 1722 р. (на основі «діаріушу подорожнього»).....	140
Кравченко Дмитро Зарубіжні архіви як джерело дослідження переміщених осіб з України у повосенний період	142
Черленяк (Керечанин) Іванна Сімейна обрядовість Закарпаття як об'єкт етнологічного дослідження: джерельна база та розробка теми в науковій літературі.....	143
Кліщинський Павло Західноукраїнська преса про першу та другу окупацію Буковини російськими військами в період Першої світової війни.....	145
Рубанець Микола Газета «Радянська Буковина», як джерело вивчення Голодомору 1946-1947 рр. у Чернівецькій області.....	147
Дяченко Вікторія Олександр Цинкаловський та його історичні студії Лемківщини.....	150
Гуйванюк Микола До питання про уточнення дати народження Марка Черемшини.....	151
Семенюк Микола Герб Садгори.....	153
Коляда Ігор, Куцик Руслан Роль особистого щастя і родинного затишку у житті та боротьбі Євгена Коновальця.....	154
Коляда Ігор, Санкович Марія Методика формування уявлень у здобувачів освіти про П.Конашевича-Сагайдачного на уроках історії України у 8 кл.....	156
Коляда Ігор, Шубер Олексій Методика формування уявлень про події воєнної історії у здобувачів освіти: на уроках історії України у 8 кл.....	158
Лаврут Ольга Козацька історія на світанку: сторінками підручників тимчасово непідконтрольних територій українській владі.....	159
Глібіщук Микола, Пінцак Вадим Чи існувала культурна пам'ять про Першу світову війну в Радянському Союзі у міжвоєнну добу?.....	161

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКАХ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Мінаєва Тетяна, Мінаєв Андрій Культурно-освітнє життя полонених українців у роки Першої світової війни у таборі Фрайштадт (Австро-Угорщина).....	163
Калішук Оксана Волинська трагедія і кресовий дискурс.....	164
Зубко Ольга Празьке повсякдення професора Василя Сімовича (1923 – 1933).....	167
Мазур Петро «Mejsce odosoblenia» в місті Береза у доли українців.....	169
Макар Віталій Українська діаспора як чинник підтримки незалежності та територіальної цілісності України (на прикладі Канади).....	171
Притулюк Василь Охорона культурної спадщини на українсько-польському порубіжжі як важливий спектр сучасних українсько-польських міждержавних відносин.....	172
Стрільчук Людмила Українське питання у поглядах польської еміграційної опозиції та на шпальтах паризької «Культури».....	174
Тичина Іван Українське питання у Другій Речі Посполитій (20– 30-ті роки ХХ століття).....	176
Філіпович Мирослава Україна: від снемів до самітів.....	177
Możgin Wiktor Kulturowy aspekt rosyjskiej neoimperialnej polityki z perspektywy państwa ukraińskiego – kultura jednak ma znaczenie.....	179
Карпо Василь «Люблінський трикутник» – елемент безпекової стратегії України.....	180
Kravchenko Nataliia The Activities of the United Nations: Problems Reforming.....	182

У середині вересня до гімназії на ім'я Леся Мартовича, учня 6-го гімназійного класу, прийшла посилка з Чернівців. «Між хлопцями, – продовжує Равлюк, – почався рух, почали розпродувати «Нечитальника», і Мартович, як вже говорив сам, став багатцем».

В. Стефаник про цей факт згадував так: «Кілька місяців пізніше ми мали в руках тонісіньку, блідо-блакитненьку книжечку «Нечитальник» й розпродували, а що виторгували, то проїдали, бо тоді траплялася нам дуже скупа господиня».

Тоненька блідо-сіра книжечка Леся Мартовича на дванадцять сторінок, – що давно стала бібліографічною рідкістю, – його перший крок у літературу. На простенькій обкладинці, облямованій нехитрим орнаментом, назва: «Нечитальник. Написав Л.М. Видали деякі русівські читальники. Чернівці, 1889. З печатні Г. Чоппа».

Так, уперше м. Чернівці уходить у життя Л. Мартовича.

Студентські роки стали новим етапом у біографії Л.Мартовича, що був пов'язаний з Чернівцями.

Л. Мартович упродовж 1892–1900 р. – студент юридичного факультету університету. Така тривалість навчання була пов'язана, окрім фінансових та матеріальних труднощів, що переживала родина Мартовичів, із його активною просвітницькою, громадсько-політичною, редакторською діяльністю.

Отже, у життєвій чи творчій біографії видатного сина України, славного покутянина Леся Мартовича окреме й особливе місце посідають Чернівці. З ними пов'язана не лише реалізація юнацьких амбіцій, але й втрачені можливості втілення молодечих планів та перспектив.

Олександр Руснак (Чернівці)

ВПРОВАДЖЕННЯ ГРИГОРІАНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ НА БУКОВИНІ: РЕФОРМА ЄПІСКОПА ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА 1916 р.

Одним із нововведень єпископа Г. Хомишина, що отримало неоднозначну оцінку громадськості була його календарна реформа – спроба перейти з юліанського на григоріанський літургійний календар, зроблена у Станиславівській дієцезії греко-католицької церкви 1916 р. А проводячи паралелі із сучасністю, констатуємо, що в Україні через 100 років після Г. Хомишина суспільство знову повернулося до дискусії щодо зміни церковних календарів.

Маючи значний суспільний резонанс у свій час, проблема достатньо активно вивчалася науковцями. Попри суттєвий внесок авторів у дослідження теми, спільною рисою їх праць є те, що зовсім

мало уваги у них приділено реалізації реформи у межах буковинських парафій єпархії. Тому мета нашої розвідки – узагальнити і доповнити відомості саме щодо цього регіону.

Формально реформа відбулася 15 лютого 1916 р., коли владика оприлюднив пастирський лист «Посланіє Пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станіславівського до Духовенства і Вірних своєї Єпархії о післанництві українського народу в католицькій Церкві», в якому повідомлялося про впровадження з 25 березня 1916 р. у Станіславівській єпархії григоріанського календаря та усунення у такий спосіб розбіжностей між старим і новим стилями в 13 днів. Також 25 березня 1916 р. єпископ звернувся до буковинської Крайової шкільної ради з проханням врахувати нововведення у навчальному процесі.

Але найбільш важливим моментом у справі введення нового календаря є реакція на це місцевого духовенства і вірян. У галицькій частині дієцезії спостерігався надзвичайний резонанс та виокремлення двох полярних позицій. Щодо рецепції на Буковині, то маємо не так багато свідчень, які головним чином, зводяться до того, що й тут теж одразу постали два протилежні табори.

До підтримки нового стилю схилявся парох Храму Успіння Пресвятої Богородиці у Чернівцях о. К. Костецький, але його церковні обов'язки змушували враховувати і протилежну позицію. Одним із буковинських опонентів реформи, впровадженої Г. Хомишиним, був відомий політик М. Василько. Що ж до широкого загалу вірян греко-католиків, то й вони розділилися на два табори: одні підтримали, а інші критикували.

Попри власну позицію, досить детальний аналіз ситуації у «Хроніці парохії греко-католицької церкви в Чернівцях від її основания аж до року біжучого (1914–1918)» зробив парох К. Костецький: «У Чернівцях скоро той лист пастирський зістав оголошений, зібрали ся ревуні під проводом Мицака і пішли до поліції, щоби собі виробити позволене на скликанє віча, котре мало би оголосити протест напротив того розпорядження єпископа, але поліція з причини пануючої війни відмовила уділення позволення на віче». За архівними даними, на які посилається історик О. Єгрешій, М. Василько теж виступив противником календарної реформи й розмірковував, що потрібно просити австрійських чиновників «накласти мораторій» на неї. Швидше до позитивної оцінки схилявся Буковинський крайовий президент Р. фон Меран. Очевидно, у цьому його переконав о. К. Костецький.

Що ж стосується основної маси віруючих, то 24 травня 1916 р. Станиславівський ординаріат визнав, що деякі парафії вимагали відправи богослужінь по святах за старим стилем. Однак ординаріат заборонив духовенству відправляти у ці дні урочисті богослужіння. Загалом, у межах буковинських парафій хоч і трапилися певні сплески емоцій вірян, все ж до рішучого протесту справа не дійшла. Навпаки, значна кількість підтримала зміни. Крапку в дискусії поставила звістка від отців Кисілевського і Гордійчука зі Снятинського деканату про відкликання свого розпорядження щодо реформи преосвященним єпископом.

Отже, помітною подією у житті греко-католиків Буковини стала спроба владики Григорія Хомишина запровадити григоріанський календар 1916 р. Попри неоднозначність такого кроку і доволі суперечливі оцінки серед громадськості у всій дієцезії, частина позитивних відгуків стосовно перетворення проведеного Г. Хомишиним, надійшла й від буковинців.

**Василь Ільницький (Дрогобич),
Микола Глібішук (Чернівці)**

АГРАРНЕ ПИТАННЯ НА БУКОВИНІ У 1920-х рр. НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТИ «ХЛІБОРОБСЬКА ПРАВДА»

На думку західного дослідника Еріка Хобсбаума, який вважається одним з найбільш відомих істориків минулого сторіччя, «коротке ХХ століття» було епохою крайнощів, де на одному полюсі була ліберальна демократія, а на іншому тоталітаризм. Ці дві моделі суспільно-політичного розвитку, як вважав Е. Хобсбаум, були тими альтернативами, перед якими опинилася людська цивілізацію у ХХ ст. Звісно, що британський науковець влучно підмітив одну з ключових особливостей минулої історичної епохи, однак стверджувати про наявність тільки двох шляхів розбудови політичного, соціального і економічного устрою національних держав, є суттєвим спрощенням. Адже історія ХХ ст. була надзвичайно багатою на існування різноманітних суспільно-політичних та соціально-економічних моделей розвитку.

Однією з таких історичних альтернатив, про які згадувалося вище, був аграризм, поширений у Центрально-Східній Європі наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Особливої популярності ця політична і соціально-економічна доктрина набула у країнах цього регіону у міжвоєнну добу, коли після завершення Великої війни 1914–1918 рр. на постімперському просторі утворилися нові країни. Ми вирішили розглянути як висвітлювалося аграрне питання в україномовній газеті

ХІІІ БУКОВИНСЬКА МІЖНАРОДНА
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ,
ПРИСВЯЧЕНА 400-РІЧЧЮ
ХОТИНСЬКОЇ ВІЙНИ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р.

Папір офсетний. Формат 60х84/16.
Ум. друк. арк. 10,7. Зам. № 73. Тираж 100 прим.
Виготівник: Яворський С. Н.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009 р.